

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 343

УСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПІД ЧАС ДОПИТУ ГРОМАДЯНИНА ІНШОЇ ДЕРЖАВИ ЗА УЧАСТЮ ПЕРЕКЛАДАЧА

Тетяна БІДЕНЧУК,

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Наталя ПАВЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вирішенню актуальних питань, пов'язаних із формуванням та реалізацією тактичних прийомів установлення психологічного контакту під час допиту іноземців за участю перекладача під час досудового розслідування. Наголошується на специфіці допиту в такому форматі. Комплексно досліджено сутність та роль психологічного контакту з іноземцями, процес його формування під час допиту. Акцентується увага на проблемних питаннях, що полягають у присутності третьої особи та складності встановлення контакту.

Ключові слова: допит, перекладач, психологічний контакт, тактичні прийоми, іноземець, громадянин іншої держави.

INSTALLATION OF THE PSYCHOLOGICAL CONTACT AT THE TIME OF THE CITIZEN OF THE OTHER STATE WITH PARTICIPATION OF PARTICIPANTS

Tetiana BIDENCHUK,

Cadet of the 3rd year of the Faculty of Training Specialists for the Departments of the Criminal Police
of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Natalia PAVLOVA,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer
at the Department of Criminalistics, Forensic Medicine and Psychiatry
of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

SUMMARY

The article is devoted to solving urgent issues related to the formation and implementation of tactical methods for establishing psychological contact during the interrogation of foreigners with the participation of an interpreter during pre-trial investigation, emphasizing the specifics of interrogation in this format. The essence and role of psychological contact with foreigners, the process of its formation during the interrogation is comprehensively studied. Is said the problem issues, which are in the presence of a third person and the difficulty of establishing direct contact.

Key words: interrogation, translator, psychological contact, tactical receptions, foreigner, citizen of another state.

Постановка проблеми. Розвиток України, налагодження тісних відносин із різними країнами дає нові можливості для інтеграції. У зв'язку з установленням економічних, культурних, політичних та культурних відносин, а також із різким посиленням міграційних та еміграційних процесів спостерігається збільшення кримінальних правопорушень, які вчиняються іноземцями чи проти іноземців. Як показує статистика, тільки за січень 2019 року іноземцями вчинено 169 злочинів [1]. Сьогодні актуальною стала потреба залучення перекладача та встановлення психологічного контакту під час допиту іноземця-свідка чи іноземця-підозрюваного. Значну роль у цьому процесі відіграють слідчі, які, проводячи у присутності перекладача допит особи, котра не розуміє мови кримінального судочин-

ства, змушені вміло та професійно використовувати низку тактичних прийомів і встановлювати з нею психологічний контакт. Як свідчить практика, цей процес має певні ускладнення. Указане і визначає актуальність цієї статті.

Стан дослідження свідчить, що питання щодо допиту під час проведення досудового розслідування неодноразово розглядалися у наукових працях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, Н.І. Кліменко, О.Н. Колесниченка, В.Г. Лукашевича, О.Р. Ратінова, М.В. Салтєвського, В.Ю. Шепітько та ін. Не дивлячись на те, що питанням установлення психологічного контакту під час допиту приділялося багато уваги, сьогодні є багато проблем, які залишаються актуальними, незважаючи на тривале і глибоке вивчення. Крім того, присутність на

допиті третьої особи (перекладача) суттєво порушує психологічний зв'язок між допитуваним та слідчим, що зумовлює специфіку тактики проведення допиту та визначення правильної лінії поведінки з метою отримання показань від допитуваного.

Метою і завданням статті є висвітлення проблемних питань встановлення психологічного контакту між слідчим і іноземцем під час допиту за участю третьої особи – перекладача.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні іноземцями є особи, які не є громадянами України, проте перебувають у громадянстві іншої країни [2].

Перебуваючи на території нашої держави, громадяни інших держав ведуть звичний образ життя та пристосовуються до умов нашої держави. Із кожним роком стає дедалі більше студентів та осіб, які обрали нашу державу для відпочинку. Проте іноземці не завжди є законослухняними і дотримуються норм, прописаних кримінальним законодавством України, тому злочинність за участю таких осіб тільки зростає. Набирає обертів також кількість злочинів, учинених щодо іноземців. Це зумовлює необхідність залучати до процесу досудового розслідування особу (перекладача), яка розуміє мову кримінального судочинства і здатна довести громадянину іншої держави основні положення українського законодавства під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Попереднє вивчення матеріалів кримінального провадження є запорукою успіху проведення допиту, що допоможе правильно визначити предмет допиту, зміст основних питань та логічну послідовність. При цьому слід пам'ятати, що повторний допит іноземців є ускладненим. Це пов'язано з чітко встановленими термінами можливого перебування іноземця на території нашої держави. Якщо допитуваним є представник дипломатичної установи та консульства, то його повторний допит через особливий правовий статус може проводитися у разі виняткових обставин. Проте окреслені правові статуси особи іноземця також залежать від певних видів ратифікованих Україною міжнародних правових актів, що обов'язково необхідно враховувати як під час отримання заяв повідомлення про вчинення злочинів указаної категорії, так і під час проведення з потерпілими іноземцями окремих слідчих (розшукових) дій.

Визначивши коло питань, які будуть поставлені іноземцеві, слід звертати особливу увагу не тільки на юридичний зміст, а й на політичну та ідеологічну направленість. Краще запобігати постановки перед іноземцем питань, які стосуються його політичних поглядів або національних почуттів. Слідчий має обмірковувати форму поставлених питань. Якщо іноземний громадянин потерпілий від злочину, питання мають бути тактовними й коректними [4].

Загалом, встановлення психологічного контакту вимагає від слідчого знань психології допитуваного. Він має враховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід, політичні інтереси та ін.

Тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, ґрунтуються на використанні даних психології, логіки та інших наук. Так, певний інтерес становлять способи впливу на людей, визначені Д. Корнегі:

- 1) виявляйте щирий інтерес до інших людей;
- 2) усміхайтесь;
- 3) пам'ятайте, що для людини звук її імені – найбільш солодкий і найбільш важливий звук людської мови;
- 4) будьте добрим слухачем;
- 5) заохочуйте інших розповідати вам про себе;
- 6) ведіть розмову в колі інтересів співрозмовника;

7) давайте людям відчуття значимість і робіть це щиро [8].

У процесі такої бесіди проявляються комунікативні якості слідчого, які впливають на встановлення психологічного контакту. Окремі криміналісти розглядають вплив на допитуваного позитивними якостями, зокрема ввічливістю, справедливістю, доброзичливістю, принциповістю, як прийом, що сприяє встановленню контакту. Ще одним таким прийомом є не тільки отримання інформації від допитуваного, але й прохання розповісти дещо про себе. Це допоможе встановити довірливі відносини, адже іноземцеві буде приємно, що ви цікавитесь ним і ділитесь інформацією про себе [10].

На нашу думку, більшість цих рекомендацій цілком можуть застосовуватися для встановлення психологічного контакту навіть з особою, яка не розуміє мови держави, в якій опинилася. Сприймаючи позитивну міміку, жести, помірний та доброзичливий тон голосу, особа починає сприймати довірливо й переклад. Не дивлячись на те, що позитивні якості слідчого сприятливо впливають на встановлення і підтримання контакту, вони не мають розглядатися як самостійні тактичні прийоми, а мають бути притаманні всьому спілкуванню слідчого і допитуваного.

Як справедливо наголошує В.В. Баранчук, ефективним буде процес встановлення психологічного контакту між слідчим, допитуваним іноземцем та перекладачем, якщо він здійснений у такій послідовності. По-перше, у процесі підготовки до допиту слідчий спочатку має встановити психологічний контакт із перекладачем, тобто провести бесіду щодо проведення слідчої дії, її процесуальних особливостей, з'ясування індивідуальних особливостей допитуваного та інформації, що допоможе налагодити з ним психологічний контакт. По-друге, необхідно встановити психологічний контакт безпосередньо із самим іноземцем (попереднє знайомство, неофіційне спілкування, що передувє допиту та ін.). По-третє, необхідно застосовувати відповідний арсенал (рекомендації щодо умов та обставин допиту, системи та підсистеми прийомів) для встановлення та закріплення психологічного контакту слідчим із допитуваним та третьою особою одночасно [10].

Як ми вже зазначали, іноземці не тільки вчиняють кримінальні правопорушення, але й стають потерпілими від злочинів. У такому разі слідчий має заспокоїти потерпілого, проявити опіку і вибачитись за такий випадок. Також необхідно роз'яснити його права та обов'язки щодо його участі в кримінальному провадженні. Складність встановлення найбільш сприятливої психологічної атмосфери допиту (тобто психологічного контакту) пов'язана з тим, що іноземець уже негативно ставиться до ситуації, що сталася, а також до самої країни.

Іноземці, які перебувають на допиті в органах поліції, частіше ведуть себе замкнено. Кожним своїм словом, манерою поведінки слідчий і перекладач мають спростовувати наявні в іноземців уявлення про відсутність законності та етики у діяльності українських органів розслідування.

На жаль, Україна є не такою розвинутою країною, коли допит іноземця може здійснити сам слідчий, адже не всі досконало володіють іноземними мовами. Та і це є великою відповідальністю, тобто у разі неправильного перекладу виникає непорозуміння, а також свідчення такого допиту в суді можуть визнати недопустимими, тому (задля уникнення таких ситуацій) слідчий може залучити перекладача відповідно до статті 68 КПК України [3]. Для зручного користування послугами перекладачів є так званий «реєстр перекладачів». Це веб-сторінка офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, в якій містяться певні відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу, а також для забезпечення надання їм правової допомоги [7].

Під час допиту іноземних громадян на перекладача також покладается велика відповідальність. Дуже важливо, щоб перекладач знайшов психологічний контакт з іноземцем та надав допомогу слідчому. Під час установлення такого контакту допит іноземця відбуватиметься легше і матиме більш значні результати.

Якщо перекладач виконував функцію гідя, головного туристичної групи, то він може доповісти слідчому важливі відомості про особу іноземця. Водночас іноземний громадянин у присутності знайомого йому перекладача буде почувати себе вільно і відносини зі слідчим будуть довірливими. Слідчий же може ознайомити перекладача з цілями допиту, його планом та характером розслідуваного випадку [4].

Щоб установити контакт, необхідно знайти спільну мову не тільки перекладача з іноземцем, а й слідчому з ним. Спочатку необхідно поставити питання загального характеру, щоб виникла довіра та бажання для подальшої співпраці. Під час першого знайомства не слід занадто наполегливо допитувати іноземних громадян, деталі біографії. Цілково доречно попросити точно написати ієрогліфами або своєю рідною мовою прізвище, ім'я і по батькові або ж попросити надати документ (наприклад паспорт). Часто під час допиту іноземців виникає ситуація, коли необхідно роз'яснити допитуваному певні відмінності в законодавстві, чому в його діях є ознаки кримінального правопорушення, за яке має бути відповідне покарання. Важливими є відносини, побудовані на довірі, адже допитуваний, який не володіє мовою нашої країни, може боятися давати показання, думаючи, що вони можуть бути використані проти нього.

Допускаючи перекладача до кримінального провадження, необхідно з'ясувати: 1) компетентність перекладача: де, коли і в якому обсязі вивчав мову; 2) якщо допитуваний і перекладач однієї національності, то чи були вони раніше знайомі, чи належать до одного земляцтва, чи є взаємна ворожість одне щодо одного; 3) знання можливих варіантів мови, її діалектів [5].

Є випадки у практиці, коли перекладачами залучають осіб, які володіють мовою тільки на побутовому рівні, а це може призвести до неадекватності доказів у суді. Після з'ясування відомостей щодо освіти перекладача необхідно переконатись, що він не зацікавлений у результатах кримінального провадження.

Особливу увагу слід приділити відмові перекладача брати участь у кримінальному провадженні. Це може бути пов'язано з небажанням допомагати органам Національної поліції. Оскільки є різні національності, у перекладача до деяких із них можуть виникати побоювання щодо помсти останніх за об'єктивний переклад. Відсутність достойної грошової винагороди за надані послуги також може стати на заваді перекладу (на жаль, в Україні ця послуга не безкоштовна) [9].

У разі знаходження кандидатури, яка відповідає вимогам, слідчий у процесі допиту має стежити за максимально точним перекладом, особливо ключових понять. Для цього необхідним є розуміння мови слідчим хоча б на базовому рівні. Оскільки іноземці часто добре володіють англійською, то знання цієї мови є вельми необхідним.

Загалом, слід погодитися з Р.С. Белкіним, який зазначав, що під час допиту слідчий має твердо дотримуватися правила про те, що допит веде він, а не перекладач. Тому перекладач ставить питання, коментує певні положення, лише отримавши дозвіл слідчого. Навідні запитання не допускаються. У разі потреби варто вимагати заміни перекладача. Відмова перекладача від виконання покладеного на нього зобов'язання (зважаючи на те, що відмовлено без поважних причин) тягне відповідальність за ст. 384 Кримінального кодексу України [5].

Перекладач, якщо він не є юристом, не завжди може правильно перекласти за змістом окремі терміни, а іноді й цілі термінологічні сполуки, юридичні формули, важливі для встановлення істини з кримінальному провадженні [4]. Слідчому слід попередити перекладача про відповідальність за завідомо неправильний переклад відповідно до ч. 5 ст. 68 КПК та статті Кримінального кодексу України [3; 6].

Для проведення допиту слід заздалегідь підготувати докази, які планується пред'явити допитуваному іноземцеві. Документи, що підлягають пред'явленню, заздалегідь потрібно перекласти тією мовою, якою володіє іноземець, щоб не витратити на це час під час допиту.

Загалом, під час допиту іноземця необхідно продемонструвати те, як його свідчення будуть важливі для подальшого розвитку кримінального провадження, допоможуть знайти винних (якщо іноземець є потерпілим чи свідком), пом'якшать покарання (якщо іноземець учинив кримінальне правопорушення). Для налагодження психологічного контакту і слідчому, і перекладачеві необхідно бути єдиними у своїх інтересах, адже допит можна провести у формі дружньої бесіди і дізнатись набагато більше важливої інформації, ніж під час «сухого» допиту.

Особливий прийом застосовується під час допиту жінки-громадянки іншої держави, адже від самого початку необхідно враховувати її інтереси стосовно сім'ї, дітей та виховання. Слідчому та перекладачеві під час допиту необхідно бути вкрай тактовним та обережним під час постановки запитань, що стосуються інтимного боку життя або надати їй можливість відповідати на питання письмово. Також значну роль у застосуванні таких прийомів відіграють:

- а) переконання в об'єктивності розслідування, навіювання поваги до себе;
 - б) прояв турботи щодо дотриманням прав допитуваного та задоволення його законних інтересів та потреб;
 - в) прояв тактовності, витримки, культури мови;
 - г) створення та підтримання належної обстановки [10].
- Також слідчому не зайвим було б надати гарантії, що ця бесіда буде конфіденційною.

Висновки. Таким чином, тільки ретельна підготовка, знання тактичних прийомів під час допиту надасть успішний результат. Перекладач, не знаючи специфіки роботи слідчого, не може повністю виконати покладені на нього обов'язки, тому що не знає спеціальної юридичної термінології кримінального судочинства України. Щоб запобігти неправильному трактуванню юридичних термінів, появи ускладнень у процесі перекладу, необхідно вирішити низку організаційних питань щодо залучення перекладачів, а також підготовки слідчих Національної поліції України. Ураховуючи фактор тимчасового перебування під час проведення допиту чи здійснення з ним інших процесуальних дій, бажано документувати всі проведенні дії не лише у відповідних протоколах, але й застосовувати під час проведення цих дій належні технічні засоби фіксування з дотриманням усіх процесуальних вимог щодо застосування.

Список використаної літератури:

1. Сайт Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820 (дата звернення 04.03.2019).
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон від 04.02.1994 р. № 3773-VI //База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3929-12> (дата звернення 04.03.2019).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.01.2019).

4. Ненашева Я.В. Особенности допиту іноземців на до-судовому слідстві. URL: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Pravo/17943.doc.htm (дата звернення 04.03.2019).

5. Белкин Р.С. Нравственные начала деятельности сле-дователя органов внутренних дел: лекция. Москва: Академия МВД России, 1999.

6. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341- III// База даних «Законодавство України» / ВР Укра-їни. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 02.03.2019).

7. Про затвердження Порядку ведення Державною міграцій-ною службою України Довідково-інформаційного реєстру пере-кладачів: Наказ МВС України від 11.03.2013 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13> (дата звернення 10.03.2019).

8. Дейл Карнегі Як здобувати друзів та впливати на людей КМ-БУКС 2011 р. 272 с. URL: <http://ukrlife.org/main/minerva/karnegie2.htm> (дата звернення 02.03.2019).

9. Мархевка О.В. Підстави та умови залучення перекла-дача до участі в кримінальному провадженні. *Митна справа*. № 2 (92) 2014. С. 259–265.

10. Баранчук В.В. Система тактичних прийомів уста-новлення психологічного контакту при допиті: дис. ... канд. юрид. наук. (12.00.09). Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2018. 238 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Біденчук Тетяна Миколаївна – курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів криміналь-ної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Павлова Наталя Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського дер-жавного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Bidenchuk Tetiana Mykolaivna – Cadet of the 3rd year of the Faculty of Training Specialists for the Departments of the Criminal Police of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

tanechka1ivanyuk@gmail.com

Pavlova Natalia Valeriivna – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Criminalistics, Forensic Medicine and Psychiatry of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Pavlova_Natalia_vyv@ukr.net